

УДК 332.3

О. Д. Дивнич,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0290-4030>**М. П. Мартинюк,**

к. е. н., завідувач відділу земельних відносин та природокористування,

ННЦ "Інститут аграрної економіки", м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8660-2792>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.11.120

УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

O. Dyvnych,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economics

and International Economic Relations, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

M. Martynyuk,

PhD in Economics, Head of the Department of Land Relations and Nature Management,

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF INNOVATION AND INVESTMENT SUPPORT IN THE LAND RESOURCE MANAGEMENT SYSTEM OF AGRO-FOOD ENTERPRISES

У статті розглянуто інноваційні та інвестиційні аспекти управління земельними ресурсами аграрного сектору. З'ясовано взаємозв'язок інновацій та інвестицій в реалізації земельного потенціалу аграрних підприємств. Обґрунтоване місце інновацій в підвищенні ефективності виробництва та забезпеченні сталого землекористування. Також поряд з перевагами наведено певні загрози агроінновацій. Визначено принципи екологічно безпечного землекористування та ключові заходи для підвищення продуктивності сільськогосподарських земель. Досліджено динаміку та структуру капітальних інвестицій у сільське господарство, у тому числі землю. Встановлено, що досить високий рівень інноваційної активності спостерігається в агрохолдингах, також середні підприємства здійснюють половину всіх капітальних інвестицій. Обґрунтовано, що для подальших перспектив інноваційного розвитку в сільському господарстві стратегічно важливим є поступовий перехід від простого впровадження до трансферу інновацій та створення умов для впровадження інновацій на комерційній основі. Розглянуто інвестиційні інструменти реалізації інноваційної діяльності в аграрних підприємствах. З'ясовано, що державні видатки на сільське, лісове та рибне господарство в Україні не мали чітко вираженої тенденції, однак значення у 2022 р. втричі менше порівняно з 2013 р. В Україні спостерігався низький рівень індексу орієнтації на сільське господарство (АОІ), однак починаючи з 2016 р. спостерігався висхідний тренд показника, і у 2021 р. досягнуто нейтралітету в орієнтації уряду на сільськогосподарський сектор. Проаналізовано динаміку кредитування як одного з інструментів фінансування інноваційного управління. У 2021—2022 рр. відстежується зростання сум кредитування, але їх значення не досягли рівня 2014 р. Основними причинами відкладання використання банківських послуг підприємства визначають занадто високі ставки за кредитами, наявність інших джерел фінансування, невпевненість у спроможності підприємства вчасно виконувати боргові зобов'язання, надмірні вимоги до застави. Встановлено, що малі аграрні підприємства та фермерські господарства мають обмежений доступ до кредитних ресурсів. Визначено, що притік прямих іноземних інвестицій в аграрну сферу на даний час є недостатнім для широкого фінансування інноваційної діяльності. Узагальнено основні характеристики інноваційно-інвестиційного забезпечення управління земельними ресурсами аграрних підприємств на сучасному етапі розвитку.

The article considers innovative and investment aspects of land resources management in the agricultural sector. The interrelation of innovations and investments in the realisation of the land potential of agricultural enterprises is determined. The place of innovations in improving production efficiency and ensuring sustainable land use is substantiated. Along with the benefits, certain threats to agro-innovation are also outlined. The principles of environmentally sound land use and key measures to increase the productivity of agricultural land are identified. The dynamics and structure of capital investments in agriculture, including land, are studied. It has been found that a rather high level of innovation activity is observed in agricultural holdings, and medium-sized enterprises make half of all capital investments. It is substantiated that for the further prospects of innovative development in agriculture, it is strategically important to gradually move from simple implementation to transfer of innovations and create conditions for the introduction of innovations on a commercial basis. The investment instruments for the implementation of innovative activities in agricultural enterprises are considered. It is found that public expenditures on agriculture, forestry and fisheries in Ukraine did not have a clear trend, but the value in 2022 is three times lower compared to 2013. Ukraine had a low level of the Agricultural Orientation Index (AOI), but since 2016 there has been an upward trend in the indicator, and in 2021 neutrality in the government's orientation towards the agricultural sector was achieved. The dynamics of lending as one of the instruments for financing innovation management is analysed. In 2021—2022, the growth of lending amounts is observed, but their values have not reached the level of 2014. The main reasons for postponing the use of banking services of an enterprise are too high loan rates, the availability of other sources of financing, uncertainty about the ability of the enterprise to fulfil its debt obligations on time, and excessive collateral requirements. It is established that small agricultural enterprises and farms have limited access to credit resources. It has been determined that the inflow of foreign direct investment in the agricultural sector is currently insufficient to finance innovation activities on a large scale. The main characteristics of innovation and investment support for the management of land resources of agricultural enterprises at the present stage of development are summarized.

Ключові слова: управління, земельні ресурси, аграрні підприємства, інновації, стале землекористування, інвестиції, державні видатки, кредитування, агропродовольча сфера.

Key words: management, land resources, agricultural enterprises, innovations, sustainable land use, investments, public spending, lending, agro-food sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Керівництво аграрних підприємств має розглядати необхідність визначення ефективних підходів до інноваційно-інвестиційного забезпечення управління земельними ресурсами. Актуальність цієї проблематики обумовлена потребою у постійній адаптації до технологічних змін та мінливих ринкових умов, посилення конкуренції, зростанням цін на сировину та матеріали, а також важливістю забезпечення стійкого економічного зростання та інноваційного лідерства для аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням управління інвестиційною та інноваційною діяльністю у сфері землекористування присвячені праці таких вчених, як Бе-

режницька Г., Буркінський Б., Васильєва Т., Гнатівський Б., Колганова І., Лазарева О., Онегіна В., Третяк А., Улько Є. та інші [1-17]. В сучасному глобальному контексті ефективне управління інноваційно-інвестиційним розвитком аграрних підприємств у сфері земельних ресурсів стає визначальним фактором для забезпечення їхньої конкурентоспроможності та сталого розвитку. Відсутність чітких стратегій може призвести до нераціонального використання земельних ресурсів та недосягнення поставлених цілей. Існує цілий ряд викликів, з якими стикаються аграрні підприємства, таких як нестабільність ринкового середовища, воєнні дії та їх наслідки, обмеженість ресурсів та невизначеність технологічних і економічних трендів. Ці фактори ускладнюють процес управління земельними ресурсами та забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — з'ясувати роль інновацій та інвестицій в реалізації земельного потенціалу аграрних підприємств, дослідити основні характеристики сучасного етапу інноваційного процесу

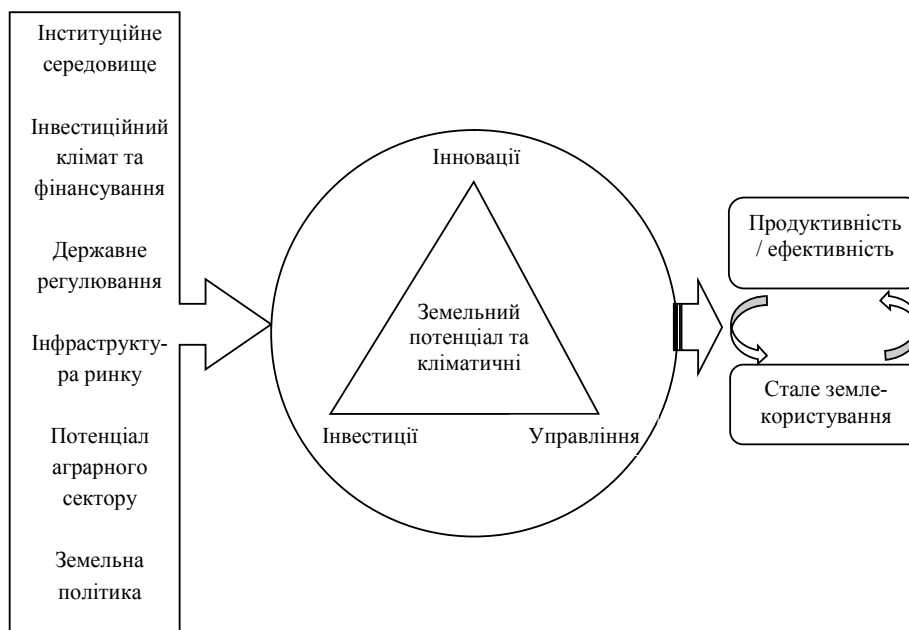

Рис. 1. Модель взаємозв'язку інновацій та інвестицій в реалізації земельного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: розроблено авторами.

в аграрній сфері, проаналізувати інвестиційне забезпечення виробництва, визначити пріоритетні інноваційні рішення в землекористуванні аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У ході аграрних реформ загострилися проблеми землекористування: виснаження ґрунтів і зниження продуктивності сільськогосподарських угідь зростає, порушуються системи землеробства і технології виробництва, практично припинилися меліоративні та ґрунтозахисні роботи. Незважаючи на позитивну тенденцію збільшення капітальних інвестицій в захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод, їх частка у структурі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у 2020 р. не перевищувала 19,3%, що є недостатнім для відтворення і захисту ґрунтів [6].

Слабка спрямованість на охоронні технології як системи управління ефективністю земельних ресурсів підвищує потенційний ступінь екологічного ризику. Для цього потрібно посилювати саме інноваційну складову в сфері охорони ґрунтів. Проведені дослідження свідчать, що кожне п'яте аграрне підприємство (власники і менеджери) не розуміють важливості й доцільності здійснення інноваційної

діяльності та впровадження результатів у виробництво, а близько 40 % респондентів вказують на фінансові проблеми [9, с. 54].

Прогрес у сталому розвитку аграрного сектору залежить від трикутника інновацій, інвестицій та прийнятої внутрішньої, у тому числі земельної політики. Технологічні інновації є рушійною силою підвищення продуктивності та зменшення впливу аграрного сектору на навколишнє середовище, тоді як розвиток навичок посилює цей процес і сприяє створенню доданої вартості. Паралельно з цим, внутрішня політика та практики гарантують, що вигоди від змін розподіляються рівною мірою, забезпечуючи агробізнес якомога ширшим кадровим резервом. Для того, щоб гарантувати, що Україна відповідатиме викликам майбутнього, політика та інвестиції мають бути зосереджені на просуванні інновацій в агропромисловому секторі, а також на власних ініціативах з розвитку (рис. 1).

Технологічні інновації вже стали рушійною силою трансформації в бік більшої цінності, більш різноманітної та якісної продукції. Кваліфікована робоча сила є рушієм інновацій та передумовою для розвитку та впровадження нових технологій. Тому розвиток навичок робочої сили має важливе значення для забезпечення інноваційного зростання аграрного сектору з вищою доданою вартістю.

Удосконалення технологій і методів ведення сільського господарства допомогли аграр-

ним підприємствам стати набагато продуктивнішими (підвищити врожайність, покращити якість ґрунту, гарантувати продовольчу безпеку), ефективно вирощуючи культури на землях, найбільш придатних для сільськогосподарського виробництва.

Інновації викликані не лише технологічним прогресом, але й завдяки новим способам організації землекористувачів і підключенню їх до необхідної інформації.

Якість, доступність і правильне використання сільськогосподарських ресурсів є основою продуктивного сільськогосподарського виробництва та сталого розвитку.

Інновації можуть використовуватися та прискорюватися учасниками в усьому ланцюжку створення вартості сільськогосподарської продукції, щоб зменшити транзакційні витрати та ризики, одночасно допомагаючи надати підприємствам рівний доступ до можливостей.

З огляду на це, інновації, що впроваджуються в будь-якій країні, будуть відрізнятися залежно від місцевих умов. Це надає широкі можливості для обміну інформацією між країнами таким чином дозволяючи переймати корисні практики, які в контексті країни, що приймає, можуть стати поштовхом до інновацій [13].

Таким чином, впровадження агроінновацій та трансфер технологій у сільське господарство України має важливе значення оскільки забезпечує підвищення врожайності та якості продукції, підвищення конкурентоспроможності та стійкості виробництва, збереження природних ресурсів і розвиток сільських територій.

Однак слід відмітити, що агроінновації можуть нести також певні загрози такі, як:

- залежність від технологій, що може призвести до високих витрат на технології та обслуговування, а також до втрати контролю над власним виробництвом;

- екологічні проблеми, оскільки деякі агроінновації можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище, наприклад, застосування пестицидів та гербіцидів, які можуть забруднювати ґрунт і водні ресурси;

- соціальна нерівність, так як не всі фермери чи малі аграрні підприємства мають доступ до інноваційних технологій через високу ціну або відсутність доступу до необхідної інфраструктури. Це може зробити їх менш конкурентоспроможними порівняно зі середніми або великими агропромисловими підприємствами;

- втрата біорізноманіття. Застосування масштабних агроінновацій, таких як монокультура або генетично модифіковані організми,

може призвести до втрати біорізноманіття та збіднення екосистем;

- використання значних водних ресурсів, що може призвести до проблем з водопостачанням та забрудненням водойм.

Отже, при впровадженні агроінновацій необхідно уважно розглядати їхні наслідки та вживати заходів для мінімізації можливих негативних впливів на довкілля, суспільство та економіку.

Наукове забезпечення стратегії екологічно безпечного землекористування має базуватися на низці принципів [14, с. 333]:

- системності, що базується на розгляді землекористування як взаємопов'язаної еколого-інноваційної системи;

- самовідтворення землі, що зумовлює відсутність використання штучних засобів інтенсифікації;

- добровільність участі землевласників і землекористувачів у процесах екологізації землекористування;

- комплексність, обумовлена врахуванням економічних, екологічних, соціальних потреб, інтересів, вимог суб'єктів господарювання;

- зворотний зв'язок та інформаційна підтримка.

У національній доповіді про перспективи формування інноваційної економіки України визначені ключові заходи для підвищення продуктивності сільськогосподарських земель, що передбачають [3]:

- розвиток досліджень у галузі агробіотехнологій, а також створення систем біозахисту та засобів охорони навколишнього середовища;

- розробка нанотехнологічних захисно-стимулюючих сумішей для підвищення адаптації та росту рослин;

- розвиток екологічно орієнтованих систем агрогосподарювання, зокрема, ґрунтозахисних систем обробітку та сучасних технологій органічного землеробства;

- розробка новітніх видів машин, обладнання та технологій, які забезпечать вищий техніко-технологічний рівень агровиробництва.

Витрати на наукові дослідження і розробки у сільське, лісове та рибне господарство у 2022 р. становлять 35,7 млн грн або 0,2 % загального обсягу витрат на наукові дослідження і розробки, що є на 38,6 % менше порівняно з 2021 р. При цьому на частку прикладних досліджень припадає 58,5 % загального обсягу витрат на наукові дослідження і розробки. Такі дані свідчать про досить низький рівень науко-

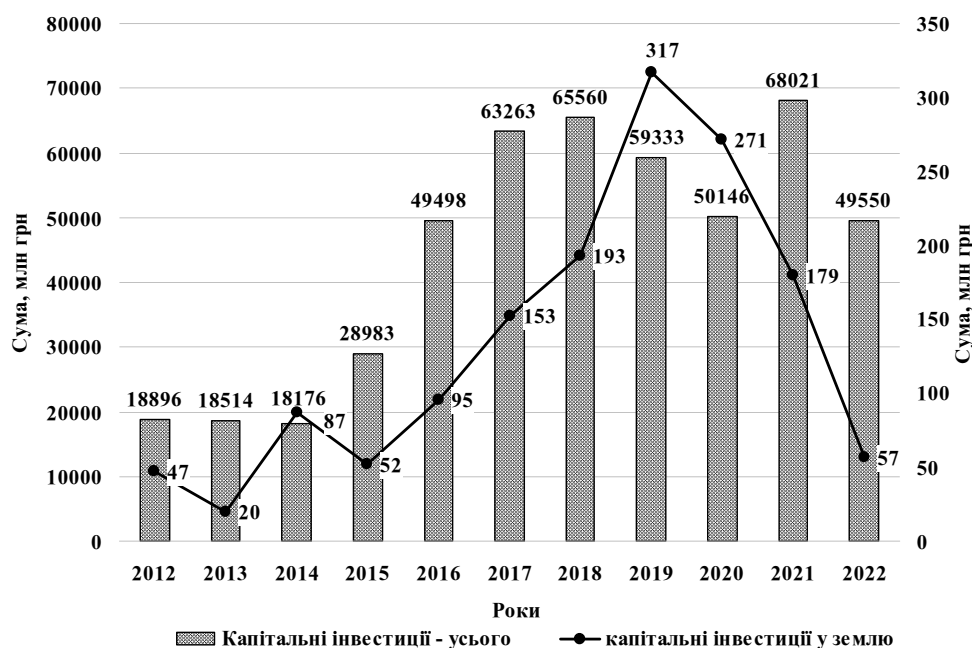

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг в Україні, 2012 — 2022 рр., млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [6].

во-інноваційної роботи в галузі. Такий низький рівень наукової активності дає можливості до використання трансферу технологій.

Капітальні інвестиції у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг з 2012 р. мали тенденцію до зростання і у 2018 р. досягли максимального значення 65560 млн грн, потім спостерігалось зменшення, що було особливо відчутним у 2020 р., а у 2021 р. відбулося відновлення до постпандемічного рівня — 68021 млн грн, однак у 2022 р. зменшилися на 27,2 % до 49550 млн грн, що складає 14,4 % сукупних капітальних інвестицій національної економіки (рис. 2).

При цьому тенденції капітальних інвестицій у землю не відповідали загальним тенденціям капітальних інвестицій. Максимальне значення спостерігалось у 2019 р. — 317 млн грн, однак у 2022 р. їх значення зменшилося до 57 млн грн, а у структурі капітальних інвестицій сільського господарства їх частка не перевищує 0,1 %.

У структурі капітальних інвестицій сільського господарства 97,9 % припадає на матеріальні активи, у тому числі у машини та обладнання — 67,3 %, у будівництво та перебудову будівель — 18,1 %, в існуючі будівлі та споруди — 0,8 %, у землю — 0,1 %. На частку капітальних інвестицій у нематеріальні активи припадає лише 2,1 %.

Стосовно капітальних інвестицій у землю у сільському господарстві, мисливстві та надан-

ня пов'язаних із ними послуг, то тут ключовими суб'єктами є середні підприємства — 53,4 % та великі підприємства — 43,8 % у 2022 р.

Без чіткого визначення всіх прав власності на землі сільськогосподарського призначення відміна мораторію на їх продаж не є достатньою умовою підвищення ефективності їх використання та формування оптимальної траєкторії інвестування в сільському господарстві [4, с. 198].

Половина всіх капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг припадає на середні підприємства, третина — на малі підприємства, і 18,2 % — на великі підприємства. Протягом 2018—2022 рр. спостерігається поступове збільшення частки великих підприємств у структурі капітальних інвестицій на 5,8 в.п. до 18,2 %, тоді як частка середніх підприємств зменшилася на 4,6 в.п. до 33,0 %.

Українські агрохолдинги активно вкладають мільйони доларів у розвиток інноваційних технологій з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності свого бізнесу. Згідно з експертами, найбільш інноваційні агрохолдинги України інвестують у розвиток своїх сільськогосподарських підприємств у середньому від 5 до 7 дол./га земельного банку [8].

Найбільш інноваційними агрохолдингами в Україні вважаються Кернел, AP Group, МХП, Астарта-Київ, ІС, Harvest та Епіцентр Агро.

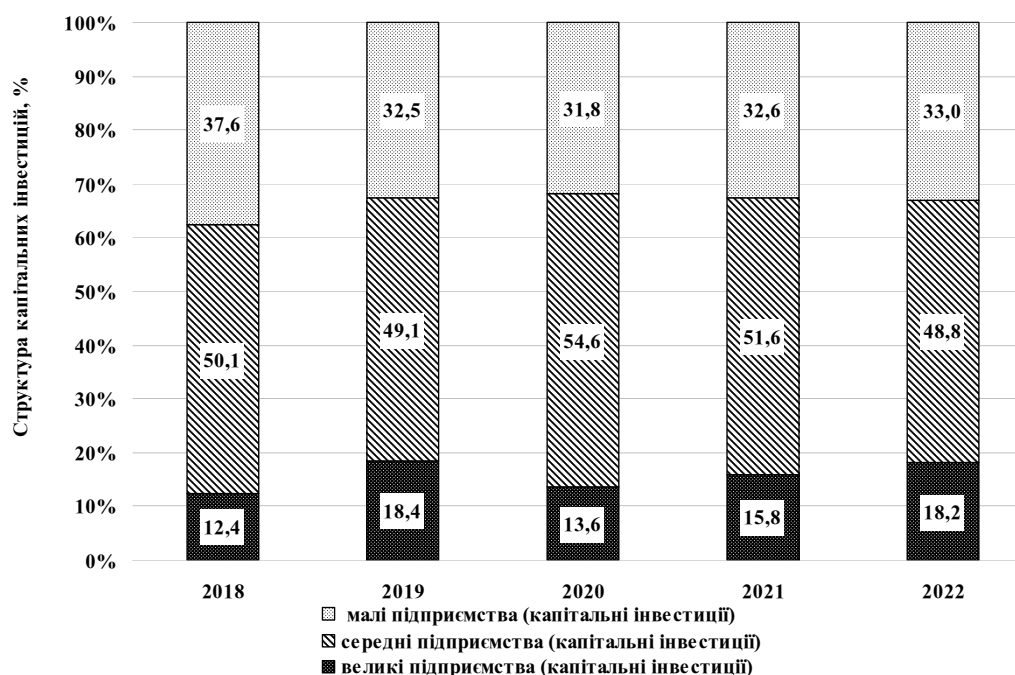

Рис. 3. Структура капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг в Україні, 2018 — 2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [6].

За дослідженнями авторів [12, с. 102] найпоширенішими сферами інновацій в агрохолдингах у сфері землекористування є охорона навколишнього середовища (дбайливе ставлення до землі, водних ресурсів, біорізноманіття, зменшення кількості застосовуваних засобів захисту рослин, токсичних хімікатів, пестицидів тощо); впровадження нових видів техніки та технологій обробки ґрунту, виробництва, диференційоване внесення добрив і насіння тощо; технічні та технологічні зміни, що передбачають впровадження нових видів техніки та добрив, насіння тощо; смарт-технології та діджиталізація, що направлена на підвищення ефективності загальних бізнес-процесів Big Data, дрони, технології супутникового моніторингу, автоматизація технології супутникового моніторингу, автоматизація облікових процесів тощо.

Для подальших перспектив інноваційного розвитку в сільському господарстві стратегічно важливим є поступовий перехід від простого впровадження до трансферу інновацій та створення умов для впровадження інновацій на комерційній основі. Поточні досягнення мають переважно локальний характер і стосуються більше вибіркових заходів.

Основні проблеми у передачі технологій в агропромисловому секторі включають різницю в технологіях виробництва, диверсифіко-

ваність виробництва, залежність від природних та погодних умов, відокремленість виробників від розробників інновацій, відсутній дієвий механізм трансферу технологій агропідприємствам, а також різноманіття організаційно-правових форм господарювання з відмінностями в управлінні та фінансуванні [1, с. 213].

Реалізація інновацій та масштаб їх реалізації залежить від фінансового забезпечення та можливостей фінансування аграрних підприємств.

Одним із основних суб'єктів фінансового забезпечення виступає держава, яка через систему фінансово-кредитних та бюджетно-податкових інструментів забезпечує підтримку і розвиток сільського господарства та побудову інноваційної економіки.

Державні видатки на сільське, лісове та рибне господарство в Україні не мали чітко вираженої тенденції, однак у 2014 р. на початку вторгнення росії до України, сума зменшилася вдвічі і продовжувала стрімко зменшуватися до 2016 р. (171,1 млн дол. США або 0,6 % загальних державних видатків). З 2017 р. спостерігається деяке відновлення вкладень державних фінансів в аграрну сферу, яке у 2021 р. досягнуло рівня 599,6 млн дол. США, однак з повномасштабним вторгненням у 2022 р. зменшилася вдвічі до 313,4 млн дол. США або 0,4 % державних видатків, що

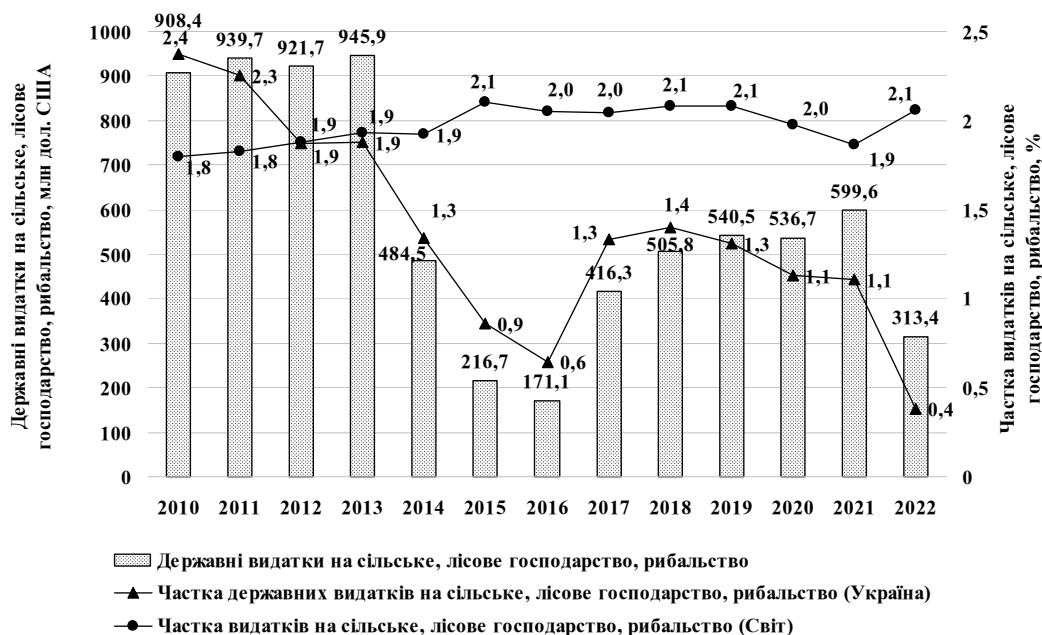

Рис. 4. Динаміка та частка державних видатків на сільське господарство, лісове та рибне господарство в Україні та світі, 2010 — 2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [5].

є найнижчим показником за досліджуваний період (рис. 4).

При цьому світовий показник частки державних видатків на сільське, лісове та рибне господарство демонструє відносну стабільність, коливається в межах від 1,8 % у 2010 р. до 2,1 % у 2022 р. Щодо країн Європи то слід відмітити, що їх державні видатки на аграрну сферу демонструють чітку тенденцію до зростання, однак їх частка у структурі державних видатків знизилася з 0,84 до 0,71 %.

Досить високою часткою витрат на сільське, лісове, рибне господарство у загальних державних видатках характеризуються такі країни ЄС, як Болгарія (3,22 %), Хорватія (1,65 %), Кіпр (2,05 %), Чехія (3,12 %), Фінляндія (2,79 %), Словенія (1,74 %), Румунія (2,26 %). Низький рівень державного фінансування аграрного сектору відмічається у Данії (0,81 %), Франції (0,56 %), Греції (0,81 %), Італії (0,53 %), Португалії (0,63 %), Іспанії (0,26 %), Швеції (0,52 %) [5].

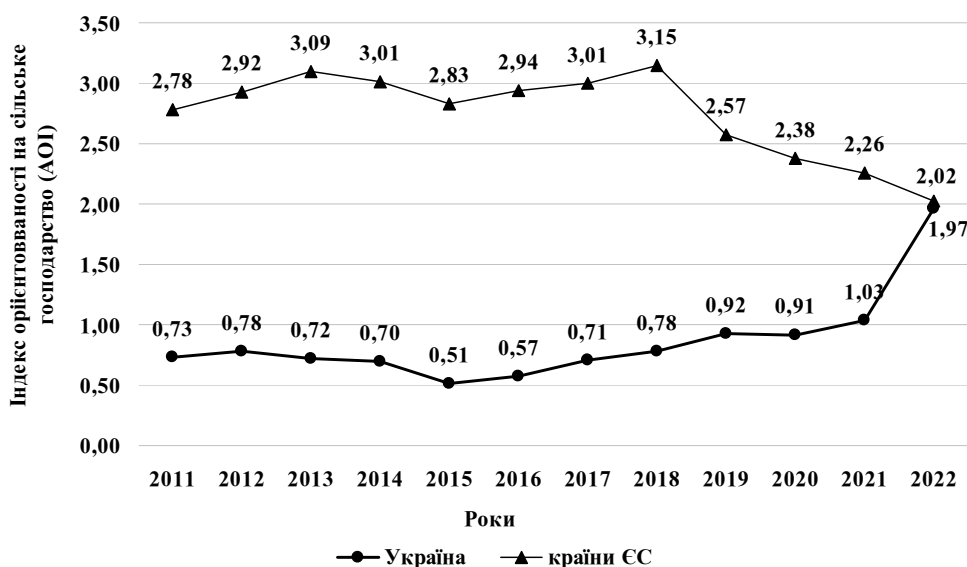

Рис. 5. Динаміка Agriculture Orientation Index (AOI) для України та країн ЄС, 2011 — 2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [5].

Таблиця 1. Динаміка кредитування сільського, лісового та рибного господарства України, 2011–2022 рр.

Роки	Загальний кредит, млн дол. США	Кредитування сільського, лісового та рибного господарства, млн дол. США	Частка від загального обсягу кредитів, %	Країни ЄС – частка від загального обсягу кредитів, %
2011	72236,04	4332,82	6,00	4,41
2012	75763,07	4610,67	6,09	4,67
2013	86563,62	5446,52	6,29	5,07
2014	65522,05	4655,20	7,10	4,86
2015	36063,45	2216,77	6,15	4,43
2016	32175,05	2167,19	6,74	4,46
2017	31204,44	2244,86	7,19	4,83
2018	31607,52	2488,00	7,87	4,84
2019	28811,39	2383,38	8,27	3,84
2020	26862,90	2280,85	8,49	3,69
2021	27571,60	3027,17	10,98	3,51
2022	24142,00	3811,93	15,79	3,37

Джерело: побудовано автором за даними [5].

На рівні країни кілька факторів, включаючи пріоритети уряду, розмір і внесок сільськогосподарства в економіку, зовнішню підтримку і зобов'язання щодо розвитку сільськогосподарства впливають на розподіл коштів, що виділяються аграрному сектору.

Індекс орієнтації на сільське господарство (АОІ) вимірює ступінь, в якій державні видатки на сільське господарство відображають важливість сільськогосподарства в загальній структурі державних видатків, а також внесок держави в аграрний сектор порівняно з внеском сектору у ВВП.

Значення АОІ > 1 свідчить про високу орієнтацію країни на сільськогосподарський сектор, який має більш значну частку державних інвестицій у порівнянні з його внеском в економічну додану вартість. Значення АОІ < 1 відображає більш низьку орієнтацію на сільське господарство [10, с. 133].

Виходячи з отриманих даних (рис. 5), в Україні спостерігався низький рівень орієнтації на сільське господарство, однак починаючи з 2016 р. спостерігався висхідний тренд даного показника і у 2021 р. досягнуто нейтралітету в орієнтації уряду на сільськогосподарський сектор. Під час пандемії 2021 р. та після повномасштабного вторгнення до України у 2022 р., уряд почав виділяти більше ресурсів та збільшували видатки на сільськогосподарські види діяльності, що призвело до зростання глобального показника АОІ до 1,97 у 2022 р. В результаті, хоча номінальні державні витрати на сільське господарство зросли за цей період, частка витрат на сільське господарство у загальних державних витратах зменшилася до мінімального рівня (0,38 %).

Значення індексу орієнтованості країн ЄС суттєво перевищував світові показники та рівень Ук-

раїни, максимальне його значення було досягнуто в допандемічний період (2018 р. — 3,15), однак з початком пандемії зросли державні видатки в сектор охорони здоров'я та соціальної підтримки, що зумовило падіння індексу до 2,02 у 2022 р.

Держава має забезпечити активізацію інноваційної діяльності галузі за умов створення і підтримання об'єднань малих господарств і сімейних фермерів (зокрема кооперативів) як засобу розширення можливостей інвестування таких виробників, просування у їх середовищі науково-технічних інновацій; активізації діяльності наукових установ щодо співпраці з аграрними підприємствами та покращення поінформованості аграріїв у сфері поширення інновацій [11, с. 104].

Одним з інструментів фінансування інноваційного управління земельними ресурсами є кредитування. Кредитування сільського, лісового та рибного господарства в абсолютному значенні мало тенденцію до збільшення з 2011 р. до 2013 р. (5446,52 млн дол. США), однак починаючи з 2014 р. спостерігається зменшення обсягів кредитування, що обумовлено початком військових дій, втратою частини територій, зростанням військово-політичних ризиків (табл. 1). Протягом 2015—2020 рр. суми кредитування характеризуються стабільністю, однак частка у загальному обсязі кредитування поступово збільшувалася.

У 2021—2022 рр. відстежується зростання сум кредитування, але їх значення не досягли рівня до 2014 р. При цьому частка від загального обсягу кредитів у аграрну сферу зросла до 15,79 %, що свідчить про розширення форм взаємодії кредитних установ з аграрними підприємствами та підвищення ролі сільськогосподарства у національній економіці. В той же час частка кредитування сільськогосподарства в країнах ЄС поступово зменшувалася

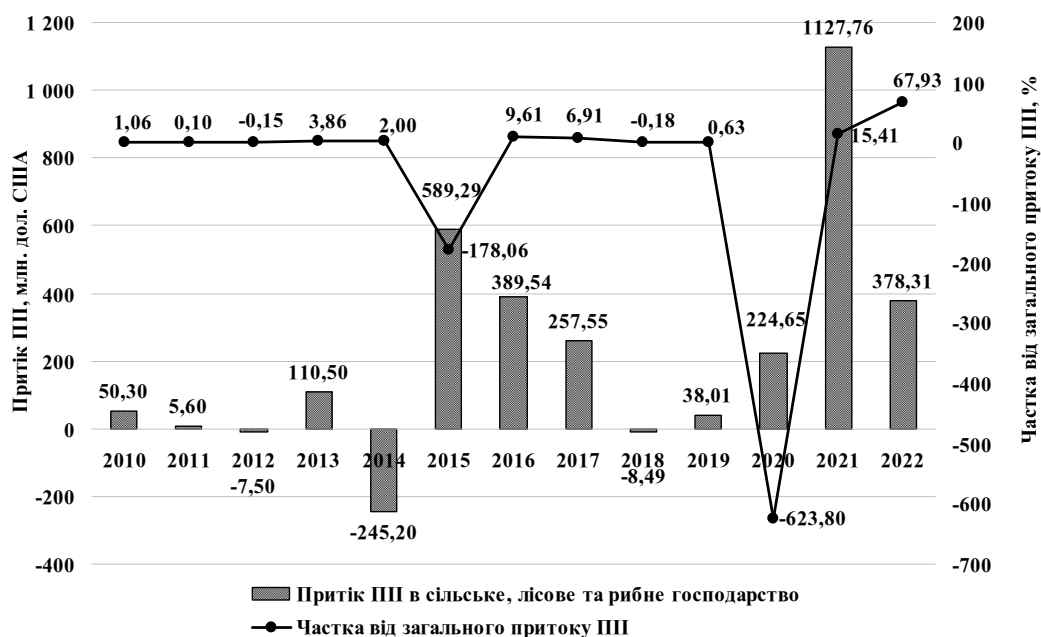

Рис. 6. Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у сільське, лісове та рибне господарство України, 2010 — 2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [5; 7].

і в 2022 р. становила 3,37 %, що може бути свідченням або зростаючої ролі інших секторів економіки, або наявності доступу до інших більш дешевших джерел фінансування.

Слід відмітити, що очікування респондентів, зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві щодо потреби в запозичених коштах є досить високою і в I кварталі 2024 р. становила 46,7 % [2]. Лише 6,3 % опитаних планували здійснювати запозичення коштів за кордоном, 91,5 % здійснюють запозичення в національній валюті. 72,9 % респондентів заявляють про "пом'якшення" умов отримання банківського кредиту їх підприємствами.

Основними причинами відкладання використання банківських послуг підприємства визначають занадто високі ставки за кредитами (41,2% респондентів), 41,2 % — наявність інших джерел фінансування, 23,7 % — невпевненість у спроможності підприємства вчасно виконувати боргові зобов'язання, 19,6 % опитаних — надмірні вимоги до застави, тоді як вплив складної процедури оформлення документів та значні коливання курсу гривні є дещо нижчими.

Малі аграрні підприємства та фермерські господарства мають обмежений доступ до кредитних ресурсів. Банківський сектор сприймає кредитування цих суб'єктів господарювання як відносно з високим ризиком. Банки та великі агробізнес-компанії не включають сталий розвиток у свої інвестиційні рішення.

Ще одним інструментом фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних

підприємств є іноземні інвестиції. Протягом 2010—2022 рр. відсутня певна динаміка прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство. У 2012, 2014 та 2018 рр. спостерігається дезінвестиції в галузь (рис. 6).

Найбільше абсолютне значення прямих іноземних інвестицій в аграрну сферу спостерігалося у 2021 р. — 1127,8 млн дол. США або 15,4% від загального притоку прямих іноземних інвестицій, однак у 2022 р. знизилися втричі до 378,3 млн дол. США (67,93 % загального притоку прямих іноземних інвестицій).

Також слід відмітити, що за результатами опитування підприємств сільського, лісового та рибного господарства, 82,1 % респондентів не залучає іноземні інвестиції, 13,7 % — залишають обсяги залучення іноземних інвестицій без змін, 1,1 % — планують зменшити і лише 3,2 % — їх збільшать. 76,5 % респондентів, які залучають іноземні інвестиції не планують змінювати обсяги залучення іноземних інвестицій на їх підприємствах протягом 2024 р. і 17,6 % — планують збільшувати їх обсяг [2].

Таким чином, притік прямих іноземних інвестицій в аграрну сферу на даний час є недостатнім для широкого фінансування інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, агроінновації та трансфер технологій є ключовими складовими для подальшо-

го розвитку аграрної сфери в Україні, сприяючи її модернізації та підвищенню ефективності.

Ми можемо виділити основні характеристики інноваційно-інвестиційного забезпечення управління земельними ресурсами аграрних підприємств на сучасному етапі: значна частина власників і менеджерів не розуміють важливості й доцільності здійснення інноваційної діяльності та впровадження результатів у виробництво; капітальні інвестиції в сільське господарство мають тенденцію до зростання, тоді як інвестиції в землю зменшувалися і не перевищують 0,1 % капітальних інвестицій; достатньо високий рівень впровадження інновацій спостерігається в агрохолдингах, однак на середні підприємства припадає половина капітальних інвестицій, що свідчить про підвищення їх інноваційної активності; найпоширенішими сферами інновацій у сфері землекористування є охорона навколишнього середовища, технічні та технологічні зміни, смарт-технології та діджиталізація, що свідчить про значну диференціацію напрямів інноваційної діяльності; відсутній дієвий механізм трансферу технологій аграрним підприємствам та низький рівень інформаційної підтримки виробників про сучасні агро- та земельні інновації; висока частка власних коштів для фінансування інноваційної діяльності у зв'язку зі скороченням державного фінансування, високою вартістю кредитних ресурсів та недостатністю обсягів іноземних інвестицій; "точкові" інноваційні зміни залежно від фінансових та виробничих можливостей малих аграрних підприємств та фермерських господарств через обмежений доступ до кредитних ресурсів; недостатній акцент на екологобезпечне та стале землекористування, як землекористувачів, так і землевласників; домінуючими чинниками, що впливають на спроможність підприємств розширювати діяльність на інноваційній основі лишаються воєнні дії та їх наслідки, недостатній попит та брак кваліфікованих працівників.

Література:

1. Боївка Т. Т., Полуліх О. Я., Матвієць В. Г. Актуальні проблеми інноваційного процесу в агропромисловому виробництві. Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2016. Вип. 60. С. 210—215.
2. Ділові очікування підприємств України. І квартал 2024 року. Національний банк України. Вип. 1 (73). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriyemstv-i-kvartal-2024-roku> (дата звернення: 26.04.2024).
3. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
4. Онегіна В., Вітковський Ю. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-journal*. 2020. Vol. 6, № 4. С. 187—210.
5. Офіційна веб-сайт Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat/>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Прямі інвестиції в Україну: операції за інструментами (річні дані). Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#-metod_bob.
8. ТОП-7 агрокомпаній, які найбільше витрачають на інновації. *Landlord*. 2019. URL: <https://landlord.ua/news/top-7-ahrokompanii-iaki-naibilshe-vytrachaiut-na-innovatsii/> (дата звернення: 06.05.2024).
9. Улько Є. М. Удосконалення інноваційно-інвестиційних підходів у системі управління земельними (грунтовими) ресурсами за циркулярної аграрної економіки. *Інтелект ХХІ*. 2023. № 2. С. 51—59.
10. Чала Т. Г., Корепанов Г. С., Черненко Д. І. Система показників моніторингу досягнення цілей сталого розвитку аграрного сектора. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2017. № 6. С. 130—138.
11. Щуревич А. М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. Вип. 10. С. 101—105.
12. Chikov I., Radko V., Marshalok M., Tepluk M., Petrenko O., Sharko I., Sitkovska A. Economic development of agricultural food enterprises on an innovative basis. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. № (42). С. 98—106.
13. Khodakivska O., Kobets S., Bachkir I., Martynova L., Klochan V., Klochan I., Hnatenko I. Sustainable development of regions: Modeling the management of economic security of innovative entrepreneurship. *International journal of advanced and applied sciences*. Volume 9, Issue 3 (March 2022), P. 31 — 38.
14. Khodakivska O., Ribeiro Ramos O., Nechyporenko O., Tsiutsiupa S., Krasnoshtan O., Mayovets Y. Efficiency of innovative development management: interstate assessment of the economic competitiveness in the context of european integration and economic security. *International*

Journal of Computer Science & Network Security. 2021. Volume 21. Issue 11. P. 67—72.

15. Klymchuk O., Khodakivska O., Kireytseva O., Podolska O., Mushenyk I. Prospects of biodiesel production: the place and role of Ukraine in the context of implementation of the EU green course. Independent Journal of Management & Production. V. 13, N. 3, Special Edition ISE, S&P — May 2022. P. 225—240.

16. Newnham L. Innovation in land management, what makes it happen? URL: https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/cairo/papers/ts_10/ts10_03_newnham.pdf.

17. Tiutiunnyk H. O. Methodical aspects of the strategic management of investment and innovation activities in the field of ecologically safe land use. Економічні інновації. 2021. Т. 23, Вип. 3(80). С. 329—341.

References:

1. Boivka, T. T., Polulikh, O. Ya. and Matviets', V. H. (2016). "Current problems of the innovation process in agricultural production", *Peredhirne ta hirs'ke zemlerobstvo i tvarynnystvo*, vol. 60, pp. 210—215.

2. National Bank of Ukraine (2024), "Business expectations of Ukrainian enterprises. First quarter of 2024", [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriemstv-i-kvartal-2024-roku> (Accessed 26 April 2024).

3. Heiets', V. M. (2015). *Innovatsijna Ukraina 2020: natsional'na dopovid'* [Innovative Ukraine 2020: national report], NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Onehina, V. and Vitkovs'kyj, Yu. (2020), "Investment and land reform in agriculture in Ukraine", *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-journal*, vol. 6, no. 4, pp. 187—210.

5. Official website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAOSTAT (2024), available at: <https://www.fao.org/faostat/>, (Accessed 15 April 2024).

6. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>, (Accessed 8 April 2024).

7. National Bank of Ukraine (2024), "Direct investment in Ukraine: transactions by instrument (annual data)", [Online], available at: https://bank.gov.ua/ua/tatistic/sector-external#metod_bob, (Accessed 18 April 2024).

8. Landlord (2019), "TOP-7 agricultural companies that spend the most on innovation", [Online], available at: <https://landlord.ua/news/>

top-7-ahrokompanii-iaki-naibilshe-vytrachaiut-na-innovatsii/, (Accessed 6 May 2024).

9. Ulko, Ye. M. (2023), "Improving innovation and investment approaches in the system of land (soil) resources management in a circular agricultural economy", *Intelekt XXI*, vol. 2, pp. 51—59.

10. Chala, T. H., Korepanov, H. S. and Chernenko, D. I. (2017), "System of indicators for monitoring the achievement of sustainable development goals in the agricultural sector", *BIZNESINFORM*, vol. 6, pp. 130—138.

11. Schurevych, L. M. (2018), "Innovative prospects for the development of the agricultural sector in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 101—105.

12. Chikov, I., Radko, V., Marshalok, M., Tep-liuk, M., Petrenko, O., Sharko, I. and Sitkovska, A. (2022), "Economic development of agricultural food enterprises on an innovative basis", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii i praktyky*, vol. 1 (42), pp. 98—106.

13. Khodakivska, O., Kobets, S., Bachkir, I., Martynova, L., Klochan, V., Klochan, I. and Hnatenko, I. (2022), "Sustainable development of regions: Modeling the management of economic security of innovative entrepreneurship", *International journal of advanced and applied sciences*, vol. 9,3, pp. 31—38.

14. Khodakivska, O., Ribeiro Ramos, O., Netchyporenko, O., Tsiutsiupa, S., Krasnoshtan, O. and Mayovets, Y. (2021), "Efficiency of innovative development management: interstate assessment of the economic competitiveness in the context of european integration and economic security", *International Journal of Computer Science & Network Security*, vol. 21, no. 11, pp. 67—72.

15. Klymchuk, O., Khodakivska, O., Kireytseva, O., Podolska, O. and Mushenyk, I. (2022), "Prospects of biodiesel production: the place and role of Ukraine in the context of implementation of the EU green course", *Independent Journal of Management & Production*, vol. 13,3, Special Edition ISE, pp. 225—240.

16. Newnham, L. (2005), "Innovation in Land Management, What Makes It Happen?", [Online], available at: https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/cairo/papers/ts_10/ts10_03_newnham.pdf.

17. Tiutiunnyk, H. O. (2021), "Methodical aspects of the strategic management of investment and innovation activities in the field of ecologically safe land use", *Ekonomichni innovatsii*, vol. 23, no. 3 (80), pp. 329—341.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2024 р.